

Recenzje książek

https://doi.org/10.36921/kos.2023_2966

Mascha Schacht, Blumengarten – einfach machen! Blühende Beete planen, gestalten und pflegen. Attraktive Pflanzideen von elegant bis naturnah (Ogród kwiatowy – łatwo wykonać! Planować, kształtować i opiekować się kwitnącymi rabatami. Atrakcyjne idee roślin od eleganckich do bliskich naturze), ss. 160, 130 barwnych fotografii, 26 barwnych rycin, Stuttgart (Hohenheim) 2023, Verlag Eugen Ulmer, ISBN 978-3-8186-1628-1, www.ulmer-verlag.de

Mascha Schacht jest ogrodniczką i znaną dziennikarką. Była redaktorką w niemieckim czasopiśmie ogrodniczym „Mein schöner Garten” („Mój piękny ogród”). Obecnie jest freelancerką, prowadzącą biuro redakcyjne „Schreibwerkstatt Aquilegia” („Warsztat pisarski Aquilegia”). Jest autorką książki „Ogród kwiatowy – łatwo wykonać!”, stanowiącej kontynuację serii wydawniczej, poświęconej ogrodom.

Wybór roślin dla ogrodów kwiatowych jest wspólnie olbrzymi. Obok od dawna znanych „klasyków”, jak kwiaty kwitnące wiosną, popularność zyskuje wiele innych, które królują na rabacie, także w późniejszym okresie roku.

Autorka stwierdza: „Zaprezentujemy prostą drogę do stworzenia ogrodu kwiatowego, ale bądźcie ostrożni. Tych wspaniałych kwiatów jest mnóstwo! Ta sytuacja może nieść w sobie niebezpieczeństwo nałogu!”. Książka M. Schacht stanowi znakomite wprowadzenie do teorii i praktyki zakładania ogrodu kwiatowego. Ze względu na swoją przejrzystość i fachowość publikacja ta może być użyteczna nie tylko dla szerokiego grona zainteresowanych czytelników, ale także dla specjalistów, bowiem Autorka posiada wszechstronne doświadczenie i ogromną wiedzę ogrodniczą.

Kwiaty są pełne uroku. Szlachetne liriopie szafirkowate, wesołe dzielzany albo duże krzewiaste piwonie wyglądają cudownie, rozsiewają często

przyjemny zapach w każdym zakątku ogrodu. Podstawowe założenia przyjęte przez autorkę to: nic nie kwitnie samo, wszystko trzeba planować, zasadzić, opiekować się i chronić. Podkreśla ona, jak ważne jest odpowiednie zestawienie roślin. Pojawiają się także specjalne strony, na których przedstawiane są kwitnące rośliny okrywowe, pnące i rośliny w pojemnikach, byliny, rośliny drzewiaste i pachnące. Książka to przejrzysta lista zalecanych roślin oraz działań w ogrodzie kwiatowym w ciągu całego roku.

Tytuł książki Maschy Schacht „Ogród kwiatowy – łatwo wykonać! Planować, kształtować i opiekować się kwitnącymi rabatami. Wybór roślin od eleganckich do bliskich naturze” dobrze oddaje treść książki. Wyróżniono w niej następujące części: „Będzie zielono!”, „Planowanie ogrodów: Początek marzeń”, „Najważniejsze rośliny ogrodnicze”, „Specjaliści w ogrodnictwie”, „Kształtowanie: Mój ogród rozkwita”, „I cięcie”, „Ochrona roślin: Adios problems!”, „Serwis”.

W części „Będzie zielono!” przedstawiono podział stanowisk na słoneczne, półcieniste i cieniste, oraz rozważania o rodzajach gleb, zawartości humusu, problematykę wartości pH w glebie (kwaśne, neutralne i zasadowe). Podjęto także wstępnie problem poprawy struktury gleby i zakładania wysokich rabat. Kolejna część ma tytuł „Planowanie ogrodów: Początek marzeń”. Zwrócono tutaj uwagę na główne problemy związane z tworzeniem ogrodów.

W tym celu autorka analizuje motywacje związane z tworzeniem ogrodów, ich planowanie, zarządzaniem czasem w działalności ogrodniczej, a także ustawienia priorytetów.

Istotną rolę w omawianej książce odgrywa część „Najważniejsze rośliny ogrodnicze”. Wyróżniono: „Rośliny drzewiaste”; „Róże”; „Byliny”; „Cebule, kłącza i przyjaciele”; „Jednoroczne kwiaty letnie”. Wśród roślin drzewiastych wskazać można gatunki do kwitnących żywoptów: forsycję pośrednią, pigwowce, porzeczkę krwistą, kolkwicję, złotlin japoński, krzewuszkę, żylitek okazały (s. 29). Gatunki te dają gwarancję piękne kwitnących żywoptów nie tylko wiosną ale i latem. Do najpiękniejszych roślin drzewiastych Schacht zalicza: magnolie (z wieloma gatunkami i odmianami), kilka gatunków piwonii krzewiastych, bez lilak (z wieloma odmianami), obecnie dochodzą nowe gatunki bzów. Duże zainteresowanie wzbudzają też: hortensja wielokwiatowa, zwana też chłopską, a także spektakularne gatunki wiśni ozdobnych, głównie pochodzenia japońskiego.

W ogrodach ozdobnych nie może zabraknąć róż. W Niemczech znane są tzw. certyfikaty ADR (kontrolowane jakościowo ze względu na zdrowotność czy piękny zapach). Wyróżnia się liczne odmiany róż określanych jako: róże szlachetne, rabatowe, krzewiaste, miniaturowe krzewy róż, róże angielskie (pochodzące głównie od Davida Austina jako hodowcy), pnące (dwa podstawowe typy takich róż: climber i rambler), dzikie róże (gatunki botaniczne róż m.in. *Rosa canina*, *R. multiflora*, *R. spinosissima*). Optymalne stanowisko dla róż jest słoneczne z żyzną glebą gliniastą, a lekkie gleby powinny być poprawione przez kompost i bentonit.

Ważne miejsce w ogrodzie stanowią byliny. Są to rośliny wieloletnie, które nie ulegają zdrewnieniu, znajdują się pomiędzy jednorocznymi kwiatami letnimi a zdrewniałymi drzewami i krzewami. Współcześnie znanych jest 35 mieszanek bylin, które dotyczą także ogrodów hobbystycznych. W praktyce w ogrodzie stosuje się od 15 do 20 różnych gatunków i odmian bylin o różnej długości życia. Niektóre z nich żyją nawet wiele dziesięcioleci (m.in. liliowce, zawilce jesienne, fiołki alpejskie, tawułki, funkie, epimedia, kaukaska niezapominajka).

Charakterystyczne rośliny to rośliny cebulowe, bulwiaste i kłączowe. Ważną rolę odgrywają geofity wiosenne, z których najbardziej znane to przebiśnieg (*Galanthus nivalis*), rannik (*Eranthis hyemalis*), czy zawilec gajowy (*Anemone nemorosa*). Do ciekawych geofitów należą tulipany botaniczne, kokorycze, szachownica kostkowata, czosnek niedźwiedzi. W ogrodach do najbardziej ulubionych roślin cebulowych i kłączowych należą: narcyzy,

tulipany, czosnki ozdobne, montbrecje (krokosmie) i dalie. Do najnowszych popularnych roślin należą wysokie czosnki ozdobne (szczególnie znane są wysokie mieszańce ‘Ambasador’, ‘Globemaster’, czy ‘Mount Everest’). Błyszczące barwy posiadają także montbrecje.

Jednoroczne kwiaty letnie stanowią perfekcyjne uzupełnienie bylin i roślin cebulowych i bulwiastych. Rośliny jednoroczne są też ozdobą kwiatową na balkonach i tarasach. Są one cenne także w ogrodach wiejskich (s. 56). Współcześnie bardzo modne stają się łąki z dzikimi kwiatami, rozróżnia się klasyczne i nowo wprowadzone rośliny jednoroczne (s. 58–59).

Kolejną częścią książki M. Schacht są „Specjaliści w ogrodzie”, gdzie przedstawiono wyspecjalizowane byliny stosowane we współczesnych ogrodach. Omawia się tutaj: rośliny okrywowe, kwiatki na murkach skalnych, rośliny pnące, pojemnikowe, rośliny pachnące i zioła, czy wreszcie rośliny wodne. Rośliny okrywowe mogą osiągnąć wysokość pomiędzy 5 a 40 cm, chociaż niektóre z nich nawet od 50 do 70 cm (granice pomiędzy roślinami okrywowymi i poduszkowymi pozostają płynne). Wśród roślin poduszkowych wiele należy do roślin ogrodu skalnego. Szczególnie cenione są rośliny okrywowe stosowane dla stanowisk cienistych (s. 65). Autorka przedstawia między innymi zawciągowiec zwyczajny, karłową tawułkę chińską, barwinek większy, jasnotę plamistą, a także waldsteinię (pragnia) syberyjską.

Przedstawione są tutaj najlepsze rośliny okrywowe, tworzące kwitnące dywany kwiatów, nawet na ekstremalnych stanowiskach. Zawciągowiec zwyczajny (*Ceratostigma plumbaginoides*) czuje się najlepiej na powierzchniach z przepuszczalnymi glebami. Roślina ta znosząca bardzo suche stanowiska jest wysoka na 25 cm i kwitnie niebieskimi, błyszczącymi kwiatami od sierpnia do października. Razem ze wspaniałym czerwonym przebarwieniem jesiennym daje to wspaniałe efekty. Zawciągowiec należy sadzić wiosną i w pierwszym roku stosować ochronę podczas zimy. Natomiast karłowa tawułka chińska (*Astilbe chinensis* var. *pumila*) której wysokość wynosi tylko 20–30 cm, posiada atrakcyjne ulistnienie. Znosi relatywnie dużo słońca i suszy, bardziej lubi jednak miejsca pozbawione słońca i świeżą glebę, a kwitnie w sierpniu i wrześniu. Kto jednak woli wyższą roślinę, ten z pewnością wybierze tworzącą rozłogi *A. chinensis* var. *taquetii*. Barwinek większy (*Vinca major*) jest na dużych powierzchniach wyjątkowo wdzięczną rośliną okrywową a poza tym „polyka” opadające liście. Szczególnie odpowiednia jest biało obrzeżona odmiana ‘Variegata’. Gatunek ma 25–40 cm wysokości i udaje

się nie tylko w półcieniu ale także w pełnym cieniu a nawet przy korzeniach drzew. W niekorzystnym położeniu wskazana jest ochrona przed mrozem. Jako alternatywa wchodzi w grę jeszcze bardziej odporny na mróz barwinek mniejszy (*Vinca minor*). Jest wysoki tylko na 10–15 cm i potrzebuje bardziej wilgotnej gleby. Jasnota plamista (*Lamium maculatum*) kwitnie w maju i czerwcu, chociaż jest atrakcyjna także przed i po kwitnieniu. Wysokość rośliny 15–20 cm, posiada wyraźnie obrzeżone liście, przy tym udział barwy białej się zmienia. Jasnota znosi pełny cień, na wilgotnych glebach także słoneczne stanowiska, a w czasie łagodnych zim jest zielona. Waldsteinia (pragnia) syberyjska (*Waldsteinia ternata*) liczy 10 cm wysokości, jest byliną znoszącą suszę i szybko pokrywa większą powierzchnię. Posiada zimozielone liście, podobne do liści poziomki, a kwitnie w kwietniu/maju, gdy pojawiają się żółto-żółte kwiaty. Roślina dobrze radzi sobie z oddziaływaniem korzeni drzew i krzewów. Jeżeli zamknięte powierzchnie roślin mniej kwitną, to należy je po prostu rozrzedzić.

Rośliny poduszkowe określane są często jako kwiaty na murkach skalnych. Autorka wskazuje, że kilka roślin to jej “poduszki marzeń” (s. 70–71). Należą do nich: żagwin (obrecja) w różnych barwach, smagliczka ze słoneczno-żółtymi kwiatami, bardzo barwne skalnice mchowe, zwane też skalnicami Arends. Do pięknych roślin poduszkowych zalicza się również dzwonek dalmatyński czy floks poduszkowy. Występuje wiele roślin poduszkowych, które są łatwe w uprawie dla początkujących. Można wymienić tutaj szereg roślin: niskie bodziszki, głodki, sasanki, skalnice, rojniki i rozchodniki, szereg gatunków i odmian poduszkowych dzwonek, goździków, gęsiówek, orlików, a także karłowatych roślin drzewiastych.

W ogrodach nie może zabraknąć także roślin pnących. Autorka wyróżnia jednoroczne rośliny pnące a także rośliny drzewiaste. Wśród tych pierwszych szczególnie piękne kwiaty posiada glorioza (dwa gatunki *Gloriosa rothschildiana* i *G. superba*). Znane są powszechnie nasturcje, ognista fasola (*Phaseolus coccineus*), groszek pachnący, wilce. Do roślin wieloletnich należą: bluszcz zwyczajny, hortensja pnąca, pnące róże, liczne powojniki, chmiel czy szybko rosnąca falopia, inaczej rdest pnący. Na liście najpiękniejszych pnączy autorka zamieszcza: milin (*Campsis radicans*), szybko rosnącą wisterię (glicynia), w cieniu i półcieniu rośnie hortensja pnąca, pięknie pachnący suchodrzew japoński (*Lonicera japonica*), a także gatunki i odmiany powojników.

Rośliny pojemnikowe zaliczamy do przedstawicieli roślin subtropikalnych (łącznie z gatunkami śródziemnomorskimi). Najbardziej znanymi są:

oleandry, kuflik (*Callistemon*), granatowiec (*Punica granatum*), agapanty, różnorodne gatunki cytrusów. Do najbardziej zalecanych roślin należą: oleander w różnych barwach, współcześnie bardzo popularny agapant, barwna frangipani (*Plumeria*), fuksje oraz egzotyczny hibiskus chiński (*Hibiscus rosa-sinensis*). Ważną grupę stanowią rośliny pachnące. Najważniejsze z nich to m.in.: czosnek niedźwiedzi, różnorodne funkcie, kwitnąca w październiku pluskwica, fiołek pachnący, wiązówka błotna, przeróżne lilie, goździki, pachnące pelargonie, lewkonie, ozdobny tytoń. W nocy pachną różnorodne wiesiolki. Do najbardziej pachnących roślin w ogrodach autorka zalicza: konwalia majowa, wieczornik damski, floks leśny, zwłaszcza odmiana ‘Clouds of Perfume’, coraz bardziej popularne kłosowce (*Agastache*), czy heliotrop drzewiasty. W wielu ogrodach uprawia się ziola: lawendę, kocimiętkę, cząber, kalamintę, tymianek – różne gatunki i odmiany. Sporo pracy oraz specjalistycznej wiedzy wymagają stawy ogrodowe i rosnące w nich rośliny wodne. Do najciekawszych roślin wodnych zaliczamy: grzybień, zwany różą wodną, bardzo charakterystyczny hiacynt wodny, różnorodne gatunki kosaćców (irysów), kaczyniec błotny, czy mniej znaną *Pontederia cordata*.

Kolejne części książki M. Schacht obejmują problematykę kształtowania ogrodów przy pomocy barw, zagadnienie przycinania roślin drzewiastych w ogrodzie, a także walkę ze szkodnikami i chorobami, głównie grzybiczymi.

Do ciepłych barw należą: czerwona, żółta, czy pomarańczowa, a do zimnych: zielona, niebieska i fioletowa. W ujęciu autorki, białe liście i kwiaty są najbardziej eleganckie. Piękne liście posiadają m.in.: barwne żurawki, funkcie i kaukaskie niezapominajki, sadźce (*Eupatorium*) i liczne gatunki traw. W ogrodach nie może zabraknąć barw niebieskich, srebrzystych i fioletowych. Współcześnie rośliny srebrzyste są szczególnie poszukiwane do ogrodów żwirowych (s. 104). Cenione są również kwiaty o barwie różowej, fioletowej, czerwonej, żółtej i pomarańczowej. W nasadzeniach bylin nie można zapomnieć o tzw. ciemnozielonych pięknościach (s. 120–121). Ważne są nie tylko gatunki, ale i formy roślin, struktury ogrodnicze i rytmy w nasadzeniach roślin.

Przycinanie drzew, krzewów a także bylin, pełni w ogrodach szereg funkcji: powoduje większe kwitnienie, przedłuża jego czas, niekiedy powoduje ponowne kwitnienie, a także przeszkadza wysiewowi roślin. Przycinanie dotyczy roślin kwitnących wiosną i latem. Są jednak krzewy, które nie potrzebują przycinania (s. 136). Są to: wąskolistna budleja (*Buddleja alternifolia*), zimokwiat wczesny (*Chimonanthus*

pracox), dereń kwiecisty, d. kousa (*Cornus florida*, *C. kousa*), leszczynowiec skąpokwiatowy (*Corylopsis pauciflora*), wawrzynek wilczelyko (*Daphne*, silnie trujący), ośnieża (*Halesia*), oczar (*Hamamelis*), złotokap (*Laburnum*), magnolia (*Magnolia*), jabłoni ozdobna (*Malus*).

Na kartach książki Mascha Schacht przedstawia, jak sama określa "byliny niezbędne", które zawsze gwarantują sukces w ogrodzie. Należą do nich następujące rodzaje: bodziszek (*Geranium*), szałwia omszona (*Salvia nemorosa*), dzielżan (*Helenium*), kosaciec bródkowy (*Iris barbata*), liliowiec (*Hemerocallis*). Bodziszek uprawia się w ogrodach kwiatowych na różnych stanowiskach. Skrajnymi przykładami są bodziszek kolankowaty (*G. nodosum*) rosnący w pełnym cieniu w przeciwieństwie do szarego bodiszka (*G. cinereum* 'Ballerina') rosnącego w pełnym słońcu. Ich wielkość wynosi od 15 do 100 cm, a ogólna liczba uprawianych gatunków i odmian to przynajmniej 300 (różnorodne barwne kwiaty, barwne liście i kwiaty z żyłkami). Bodziszek kwitną od maja do października. Natomiast szałwia omszona kwitnie w maju/czerwcu, a po przycięciu przekwitłych kwiatów również we wrześniu. Bardzo znane odmiany to: odmiana karłowa 'Marcus' (tylko 25 cm wysokości), i odmiany wysokie to m.in.: 'Ostfriesland', 'Amethyst', 'Caradonna', 'Tänzerin'. Kolory szałwi omszonej to: biały, różowy, fioletowy, ciemny fiolet. Dzielżan posiada barwę od złoto-żółtego do rdzawo-czerwonego. Kwitnie od lipca do września. Wymaga raczej wilgotnych niż suchych gleb ogrodowych. Można wskazać takie odmiany: 'Rauchtoper', 'Dunkle Pracht', 'Rubinzwerg' i 'Königstiger' (ten ostatni rośnie także w półcieniu). W przypadku kosaćców bródkowych (*Iris barbata*) znanych jest wiele różnobarwnych odmian. Kwitną w maju/czerwcu, a niektóre odmiany ponownie jesienią. Liliowiec (*Hemerocallis*) – kwitnie bardzo długo, w zależności od gatunku i odmiany pomiędzy majem a końcem września, nawet do 6 tygodni. Rosną także w półcieniu, a kwiaty liliowców są jadalne (bardzo cenione na Dalekim Wschodzie).

Autorka tworzy też własną kategorię, do których zalicza pięć bylin, które szczególnie zasługują na upowszechnienie, a należą do nich rośliny:

baptysja błękitna (*Baptisia australis*), mikołajek Zabela (*Eryngium x zabelii*), mekonops walijski (*Meconopsis cambrica*), kokorycz żółta (*Corydalis lutea*), liriopie szafirkowate (*Liriope muscari*). Baptysja błękitna, zwana też barwnicą, przypomina europejski łubin ozdobny. Wygląda bardzo atrakcyjnie i występuje współcześnie w wielu różnych barwnych odmianach. Wyrośnięta osiąga od 50 do 120 cm, jest bardzo odporna, znosi suszę i żyje długo. Mikołajek Zabela (*Eryngium x zabelii*) jest srebrzysto błyszczącą rośliną, sięgającą do 60 cm. Cieszy się zainteresowaniem wielu gatunków owadów, znosi suszę i wymaga słonecznych stanowisk. Natomiast mekonops walijski (*Meconopsis cambrica*) kwitnie od czerwca do września, najczęściej w intensywnie błyszczącej żółtej barwie (są też barwy pomarańczowe i pomarańczowoczerwone). Rośliny te rosną dobrze w słońcu, ale również w półcieniu. Wysiewa się obficie, chociaż jest raczej krótko żyjąca. Kokorycz żółta (*Corydalis lutea*) rośnie zarówno na stanowiskach słonecznych jak i półcienistych. Kokorycz żółta jest odporna na suszę, jest trwale kwitnącą rośliną (maj – październik), Rośnie dobrze pod drzewami i krzewami. Także liriopie szafirkowate (*Liriope muscari*) stanowi prawdziwy klejnot na obszarach pozbawionych słońca i półcienistych. Posiada liście trawiaste, a kwiaty w barwie białej albo liliowej. Stosuje się jako roślinę okrywową, nadającą się także do pojemników roślinnych.

Współcześnie wzrasta zainteresowanie posiadaniem własnych ogrodów. Naprzeciw tym trendom wychodzi niemiecka seria ogrodnicza „Łatwo wykonać!”. Książka Maschy Schacht dotyczy planowania, kształtowania i opieki nad ogrodami kwiatowymi. Autorka wyróżnia się ogromną wiedzą ogrodniczą, a jej pracę cechują duże walory pedagogiczne. Tworzenie ogrodów wymaga uporania się z ogromnym bogactwem możliwych do zastosowania kwiatów, w warunkach zmian klimatycznych i pojawiania się nowych szkodników oraz chorób. Warto popularyzować cały ten cykl książek w Polsce, jako użyteczny dla specjalistów i szerokiego grona hobbystów.

Eugeniusz Kośmicki (Poznań)

- *Elke Schwarzer, Superpflanzen. Alleskönner für den Garten: schön, robust u. insektenfreundlich. Uns haut mix um: 84 Stauden, Bäume und Sträucher* („Superrośliny. Wszechstronne dla ogrodu: piękne, odporne i przyjazne dla owadów. Zachwycający zbiór: 84 byliny, drzewa i krzewy”), ss. 126, 114 barwnych fotografii, Stuttgart 2023, Verlag Eugen Ulmer, ISBN 978-3-8186-1752-3, www.ulmer-verlag.de

Elke Schwarzer jest autorką szeregu książek botaniczno-ogrodniczych, z których ostatnią jest opublikowana w 2023 r.: „Superrośliny. Wszechstronne dla ogrodu: piękne, odporne i przyjazne dla owadów. Zachwycający zbiór: 84 byliny, drzewa i krzewy”, Co warte podkreślenia, tytuły tej autorki cieszą się w Niemczech dużym zainteresowaniem, bowiem wszechstronnie bada ogrody pod względem przyrodniczym i estetycznym. W swojej ostatniej książce poszukuje „superroślin” dla ogrodów. W jej ujęciu rośliny takie muszą być piękne, odporne na działanie zmian klimatu, a także przyjazne dla owadów i innych zwierząt.

E. Schwarzer przyjmuje następujące założenia: upały, silne deszcze i łagodne zimy sprzyjają tylko ślimakom i szkodnikom – wbrew takim warunkom wyrastają tylko pojedyncze rośliny. W omawianej książce zostały przedstawione 84 rośliny posiadające supersiły, zazieleniające zgodnie z klimatem trudne stanowiska, odżywiając wspaniale pszczoły i inne owady, a także stwarzając przyjazny klimat w ogrodzie. Wszystkie superrośliny są łatwe w uprawie i wzbogacają ogród przydomowy.

Książka składa się z kilku części: „Zapobiegawczo prowadzona działalność ogrodnicza”; „Zielona jednostka specjalna: bohaterowie stanowisk”; „Wspaniałe rośliny w czasie zmian klimatu”; „Rośliny budzące strach wśród ślimaków i zapobiegające rozwojowi chwastów: odporne rośliny”; „Wraz z brzęczeniem owadów! Bohaterowie trwałego rozwoju”; „Zakończenie”.

Część pierwsza poświęcona jest zapobiegawczo prowadzonej działalności ogrodniczej. Jak stwierdza autorka, plagi współczesności stają się coraz większe: najpierw susza a po niej silne deszcze z wichurami, do tego dochodzą nowe szkodniki. Dlatego działalność ogrodniczą należy prowadzić inaczej, ze spojrzeniem w przyszłość. Wprowadzając odpowiednie techniki można złagodzić najważniejsze skutki zmian klimatu i zmniejszyć ich wpływ na środowisko. W części tej analizuje się: klimat i ogrody w procesie zmian; dobre nawożenie stanowisk umożliwiające utrzymanie wilgotności gleby; stosowanie okrywy, korzystne dla zachowania wilgotności. Autorka jako pierwszą pomoc określa poprawę mikroklimatu w ogrodach. W warunkach zmian klimatu wiele organizmów staje się „zwycięzcami”, ale inne są „przegranymi” i po prostu zanikają. Zja-

wisko to dotyczy zarówno roślin jak i zwierząt. We współczesnych ogrodach duże znaczenie mają żywopłoty chroniące rośliny przed zimnymi wiatrami, zmniejszające też parowanie. Podobne znaczenie mają w ogrodach okrywy z materiałów organicznych, martwe drewno w ogrodzie, a także tworzenie odpowiednich rabat.

W części „Zielona jednostka specjalna: bohaterowie stanowisk” rozważa się typowe obszary problemowe dla superorganizmów w ogrodzie. Są to superrośliny na gorące i suche stanowiska, na stanowiska wilgotne albo przejściowo wilgotne, czy wreszcie na stanowiska cieniste i suche. Istotne w tej części książki są rozważania o sytuacji bukszpanu zimozielonego zagrożonego przez pochodzącego z Azji Wschodniej motyla *Cydalima perspectalis*, który powoduje wymieranie bukszpanów. Istnieje wiele superroślin na gorące i suche stanowiska. Chociaż słońce praży nieustannie a gleba jest wysuszona, to pewne rośliny nie potrzebują podlewania. Zdaniem autorki, do takich superroślin należą: kalaminta mniejsza, moszenki południowe, lepedeza Thunberga, popłoch pospolity („ośli oset”), urzet barwierski, dzwonek skupiony, wilżyna ciernista, baptyjsja (barwnica) błękitna, czosnek sinawy, lnicia purpurowa, zmiłowiec zwyczajny, perukowiec podolski, groszek szerokolistny, szalwia omszona, krwawnik pospolity, ostrogowiec czerwony, hyzop lekarski, czyściec wełnisty.

Odmienne charakter mają przykładowo w ogrodzie miejsca gliniaste oraz takie, gdzie występują stanowiska wilgotne ciągle lub przejściowo. Rośliny, które dobrze rosną na takim podłożu to: tojeść pospolita, kuklik zwisły, bodziszek błotny, krwawnica pospolita, wilczomlec błotny, czyściec błotny. Roślinom trudno jest rozwijać się pod brzożami, klonami i innymi drzewami, ponieważ te pobierają swoimi korzeniami wodę i działają dodatkowo jak parasol. „Bohaterowie” tych skrajnych stanowisk są przyzwyczajeni do problemów i pozostają odporni na susze i upały. Kolejno opisano stanowiska cieniste i suche, w których dobrze się mają takie superrośliny, jak: telima wielkokwiatowa, dzwonek pokrzywolistny, ciemiernik cuchnący, nawrot purpurowoniebieski, bodziszki: korzeniasty, żalobny i kolankowaty, wilczomlec migdałolistny.

Do mniej znanych roślin na stanowiskach słonecznych i gorących należą moszenki południowe,

określane jako roślina przyszłości, krzew, który może rosnąć na suchych i ubogich glebach. Oryginalny wygląd posiada lespedeza Thunberga, której znanych jest przynajmniej kilka odmian m.in.: 'Edo Shiori', 'Gibraltar', 'Spilt Milk'. Jako ekscentryczny gatunek traktowany jest popłoch pospolity, zwany „oślim ostem”. Jest to roślina dwuletnia, która sama się wysiewa. Babptysja (barwica) błękitna jest byliną pochodzącą z Ameryki Północnej podobną do łubinów – znanych w wielu odmianach barwnych. Na uwagę zasługują także odmiany czosnku sinawego (*Allium senescens* m.in. 'Lisa Green' 'Millennium', 'Summer Beauty'). Do mało znanych dotąd roślin należy lnicia purpurowa z kilkoma odmianami.

Na stanowiskach wilgotnych lub przejściowo wilgotnych na uwagę zasługuje: kuklik zwisły, bodziszek błotny, a także barwny wilczomlec błotny (czerwona barwa jesienią). Na stanowiskach suchych i cienistych rosną dobrze: telima wielkokwiatowa, bardzo wytrzymały ciemiernik cuchnący, a także kilka gatunków bodziszek z oryginalnymi odmianami.

W kolejnej części książki E. Schwarzer podjęła problematykę „Wspaniałych roślin w czasie zmian klimatu”. Rośliny te są nie tylko odporne na zmieniające się warunki klimatyczne, ale przyczyniają się do dobrego samopoczucia w ogrodzie. Mają poniekąd wbudowane urządzenia klimatyczne – są one odporne na suszę, a także nie potrzebują podlewania. Autorka wyróżnia następujące typy roślin: zasadzone parasole przeciwsłoneczne; pnąca się ochrona przed słońcem; tropikalna bujność, czy też żywopłoty jako rośliny odporne na wiatry. Do pierwszej grupy zaliczono następujące rośliny: klon francuski, dąb burgundzki, jesion mannowy, wiśnia wonna, morwa biała i morwa czerwona, jarząb szwedzki, nieszpulka zwyczajna, wiaźowiec południowy (*Celtis australis*). Klon francuski i dąb burgundzki są stosunkowo mało znane w Polsce, chociaż są bardzo odporne na suszę i upały. Dąb burgundzki posiada mniejsze odmiany, które mogą być też uprawiane w dużych donicach ('Curly Head', 'Marmorata' 'Summer Veil', 'Wodan'). Inne przedstawione drzewa o jadalnych owocach zasługują na upowszechnienie do uprawy w przydomowych ogrodach. Natomiast do pnącej się ochrony przed słońcem należą: bluszcz zwyczajny, suchodrzew przewierceń, powojnik tangucki (*Clematis tangutica*), winorośl właściwa. Chociaż bluszcz zwyczajny jest ogólnie znany, to na uwagę zasługują m.in. takie odmiany jak: *Hedera helix* 'Arborescens', karłowa forma 'Erecta', czy też *H. colchica* 'Sulphur Heart' (duże liście z żółtym środkiem). Wśród roślin odpornych na suszę i upały autorka wyróżnia „tropikalną bujność”. Są to gatunki wytrzymałe, po-

siadające najczęściej duże liście: oman wielki, ma-kleaja sercolistna, suchodrzew pomorski, nasturcja większa, rdest himalajski (obecnie w wielu odmianach), modrak sercowaty, rabarbar uprawny, różnik przerostolistny (*Silphium perfoliatum*). Zastosowanie w żywopłotach znajdują: klon polny, dereń jadalny, ligustr pospolity, głóg jednoszyjkowy (wszystkie z wieloma odmianami).

Ważna dla współczesnych czytelników jest część: „Rośliny stanowiące strach dla ślimaków i zapobiegające rozwojowi chwastów: odporne rośliny”. Współcześnie duże szkody w ogrodach wywołują ślimaki (zwłaszcza te pozbawione muszli). Do takich roślin-bezpieczników należą różnorodne gatunki orlików i ich odmian (*Aquilegia atrata*, *A. caerulea*, *A. canadensis*, *A. vulgaris*), kilka gatunków zawilców jesiennych (najbardziej znane odmiany 'Honorine Jobert', 'Ouverture', 'Pamina', 'Praecox'), żeleźniak Russella, a także lebiodka gładka (z wieloma odmianami). Jest charakterystyczne, że upały są też szkodliwe dla ślimaków, szczególnie pozbawionych muszli.

W ogrodach można też uprawiać liczne rośliny, które zapobiegają rozwojowi chwastów. Zaliczamy do nich: parzydło leśne (również nowe odmiany), dzwonek brzoskwiniolistny, jaskier wełnisty (*Ranunculus lanuginosus*), tarczycza wysoka (*Scutellaria altissima*), kocimiętka Faassena, ciemiernik wschodni, czosnek niedźwiedzi, żywokost lekarski, przywrotnik miękki, pentaglottis zimozielony, trachystemon wschodni (*Trachystemon orientalis*), bodziszek oksfordzki (*Geranium x oxonianum*). Wszystkie one zapobiegają skutecznie rozwojowi chwastów i umożliwiają zmniejszenie zużycia herbicydów. Ponadto autorka omawia w tej części książki tzw. rośliny *blackbox*, a więc rośliny, które same się wysiewają. Takich gatunków jest relatywnie dużo i zasługują na uwagę współczesnych ogrodników.

Ostatnia część książki E. Schwarzer nosi tytuł „Wraz z brzęczeniem owadów! Bohaterowie trwałego rozwoju”. Wyróżnia ona „rośliny przyciągające owady” i „krajowych bohaterów”. Do tej pierwszej grupy autorka zalicza: omieg zachodni (*Doronicum pardalianches*), dzwonek rapunkolokształtny, malwę pizmową, mikołajka płaskolistnego, rezedę żółtą, szaflwię muszkatałową, mierzwię czarną (*Balloba nigra*), cykorię, podróżnika pospolitego.

Do „krajowych bohaterów” należy mała grupa rodzimych gatunków, które w ogrodach nie wymagają dodatkowej pracy, a są lubiane przez dzikie pszczoły czy motyle. Należą do nich: aster żółty, czyściec lekarski, chaber drakiewnik, serdecznik pospolity, dzika marchew zwyczajna, rutewka orlikolistna.

W ostatniej części, która kończy książkę, znajdują się następujące podrozdziały: „Jeszcze więcej ratowników w potrzebie” (rośliny odporne na ślimaki,

bohaterowie suchych miejsc), „Źródła”, „Do dalszego czytania”, „Skorowidz”.

Książka E. Schwarzer stanowi odpowiedź na współczesne zagrożenia klimatyczne i plagi szkodników. Autorka proponuje uprawę superroślin, które dają sobie radę z tymi zagrożeniami. Tę prze-

żyście napisaną książkę warto przetłumaczyć na język polski jako cenną pomoc dla ogrodników i szerokiego grona zainteresowanych.

Eugeniusz Kośmicki (Poznań)

Bernd Hertle, Blütenpracht ohne giessen. Ganzjährig attraktive beete bei hitze und trockenheit (Wspaniałość kwiatów bez podlewania. Całoroczne atrakcyjne rabaty w warunkach upałów i suszy), 150 barwnych fotografii, ss. 144, München 2023, Gräfe und Unzer, ISBN 978-3-8338-9048-2, www.gu.de

Prof. dr Bernd Hertle należy do najwybitniejszych przedstawicieli nauk ogrodniczych. Jest on nie tylko wybitnym naukowcem, ale także praktykiem, twórcą idei ogrodu żwirowego dla krajów Europy Środkowo-Wschodniej. Jest to odpowiedź na zmianę warunków klimatycznych, a szczególnie na coraz częstsze występowanie suszy wiosennej i letniej, a także fali ogromnych upałów, nazywanych często „afrykańskimi”. Charakterystyczne stają się też ogromne, nagłe opady i wichury, a także tornada i trąby powietrzne. Zjawiskom klimatycznym towarzyszą nowe plagi szkodników i chorób, szczególnie grzybiczych.

Prof. Hertle od 1996 r. prowadzi Specjalizację Roślin Ozdobnych Rosnących w Ogrodach na kierunku studiów „Ogrodnictwo” w Wyższej Szkole Weihenstephan-Triesdorf. Wykłada on „Naukę o bylinach i roślinach drzewiastych”, „Zazielenianie obiektów” oraz „Kształtowanie ogrodów”, a od 2006 do 2022 r. był kierownikiem Ogrodu Widokowego Weihenstephan. Od ponad 20 lat kieruje Kręgiem Pracy Oceny Bylin w Związku Niemieckich Ogrodników Bylinowych. Jest autorem i współautorem wielu specjalistycznych publikacji, a oprócz tego współpracuje przy publikacji wielu innych książek m.in. przy tytule wydawnictwa GU (Gräfe und Unzer Verlag) „Gartenblumen, Das große GU PraxisHandbuch“ („Kwiaty ogrodowe: duży podręcznik ćwiczeń GU”).

W 2012 roku prof. B. Hertle opracował znaną pracę „Ogród żwirowy: Wspaniałość kwiatów bez podlewania”. Zaś w 2023 roku ukazała się książka „Wspaniałość kwiatów bez podlewania. Całoroczne atrakcyjne rabaty w warunkach upałów i suszy”. Stanowi ona kompendium wiedzy na temat tworzenia ogrodów żwirowych w warunkach Europy Środkowo-Wschodniej. Główną ideą autora jest pogląd, że w warunkach zmian klimatu można zakładać zupełnie atrakcyjne rabaty i ogrody, które zużywają mało zasobów naturalnych. Prawidłowo zaplanowane potrzebują niewiele nawozów a także wody. Ogrody takie są łatwe w opiece a także przyjazne dla owadów i innych zwierząt. Ogrody współcze-

sne mogą być kształtowane formalnie albo dowolnie, mogą być jednobarwne albo zróżnicowane pod względem kolorów, bliskie naturze albo mieć charakter egzotyczny. W swojej książce autor przedstawia wypróbowane propozycje tworzenia określonych nasadzeń roślin, pokazuje też najpiękniejsze zestawienia roślin dla współczesnych ogrodów. Wymienia 150 gatunków, w tym rośliny drzewiaste, byliny, trawy i rośliny cebulowe.

Książka Hertle’a składa się z kilku części: „Ogrody żwirowe – atrakcyjne i zgodne ze współczesnymi wymogami”; „Kształtowanie ogrodu żwirowego”; „Zakładanie i opieka nad ogrodem żwirowym”; „Rośliny dla ogrodu żwirowego”. Ten ostatni jest bardzo obszerny i zawiera następujące podrozdziały: „Rośliny drzewiaste wyznaczają akcenty”; „Półkrzewy – atrakcyjne i użyteczne”; „Zdolny do przystosowania świat bylin”; „Trawy – lekkość i elegancja”; „Barwne rośliny cebulowe i bulwiaste”. Ostatnią częścią książki jest załącznik obejmujący „Źródła/Informacje”, „Skorowidz”, „Impressum”.

Część pierwsza książki prof. B. Hertle’a przedstawia następujące problemy: trend ogrodów żwirowych; historia wstawiania kamieni w ogrodach; sam żwir nie tworzy jeszcze żadnego ogrodu żwirowego; czy żwir może wszystko w ogrodzie; żwir – nie tylko problemem optyki. W ujęciu autora, ogród żwirowy wiąże czar flory śródziemnomorskiej z elementami charakterystycznymi dla stepu – stąd też ogrody żwirowe są nowoczesne i bliskie naturze działalności ogrodniczej. Obok wody i roślin, kamienie stanowią już od dawna istotny element kształtujący ogrody, stąd też w nowoczesnych ogrodach kamienie i żwir stały się istotnym wypełnieniem. W prawdziwym ogrodzie żwirowym rosną rośliny wymagające dużo światła, znoszące upały i suszę ale nie potrzebujące wielu składników pokarmowych. W ogrodach i na rabatach żwirowych nie stosuje się okrywy z kory ale różnorodne rodzaje żwiru i okruchów skalnych oraz materiały pochodzące z recyklingu lub specjalnie wytwarzane materiały „skalne”.

Druga część podejmuje problem „Kształtowanie ogrodu żwirowego”. Autor wskazuje tutaj na podstawowe założenia w tworzeniu ogrodów żwirowych, a także plany zestawu roślin. Pojawiają się tutaj m.in. następujące zagadnienia: ogród żwirowy według wielkości; z bliska i z daleka – ojczyzny pochodzenia roślin; różne formy roślin („rośliny z charakterem”); styl ogrodu żwirowego; swobodne kształtowanie łatwo i bez przymusu; kształtowanie w szeregu i w łańcuchu – formalne kształtowanie; porządek i rytmika kształtowania; barwa w ogrodzie żwirowym; żywe kontrasty; harmonia – chłodno albo ciepło; gra formami; od zapachu do bujności: tekstury. Prof. B. Hertle zaproponował też interesujące plany zestawienia roślin: symfonia traw; czystość i świąteczna elegancja; klasycznie a jednak nowocześnie; barwny trójdźwięk na wiosnę; powiązanie tonów srebrzystych i niebieskich; postać majestatyczna z asystą; czy uporządkowana różnorodność.

Ogród żwirowy może być kształtowany według różnych miar: może być śródziemnomorską rabatą żwirową albo kwitnącym stepem. Ważna jest integracja ogrodu żwirowego z całym ogrodem, a jego granice pozostają zazwyczaj płynne. Rośliny w ogrodach żwirowych pochodzą geograficznie zarówno z bliska, jak i z daleka, ale zawsze z suchych stanowisk. Pochodzenia krajowego są tak atrakcyjne rośliny jak: miłek wiosenny, sasanki, wczesnie kwitnący tymianek, aster gawędka, dziewanny – pochodzą one z suchych stanowisk (suche murawy trawiaste). Wiele roślin pochodzi też ze stepów azjatyckich, prerii północnoamerykańskich i obszarów śródziemnomorskich. Typową cechą tych roślin jest srebrzyste lub niebieskawe ulistnienie, rzadziej dominuje zielone (jukki, rozmaryn). Rośliny te chronią się przez charakterystyczny zapach, posiadają cierń, a także wąskie liście. Ogrody żwirowe charakteryzują się swoistym stylem – mogą być harmonijne albo pełne napięcia, mieć charakter „spartański” albo charakteryzować się bujnością (m.in. jukki, kosańce, czy duże „szlachetne” osty). Kształtowanie ogrodu żwirowego odbywać się może swobodnie – łatwo i bez przymusu. Do ogrodów żwirowych przydatne okazują się wypróbowane mieszanki roślin (m.in. „Silbersommer”, „Purple Prairie”). Nieobce jest jednak też formalne kształtowanie nasadzeń roślin. Dotyczy to szczególnie półkrzewów stosowanych powszechnie w nowoczesnych ogrodach (m.in.: lawenda, ubiorek, santolina). Wielu właścicieli ogrodów bardzo ceni porządek i rytmikę nasadzeń, dlatego pożądanym jest jasny podział w ogrodzie, uwzględnienie następstwa pór roku, a także odpowiednia struktura nasadzeń.

Barwy w ogrodzie żwirowym mają duże znaczenie: dominują tu odcienie szaro-srebrzyste i jasno-

niebieskawe. Ogrody żwirowe mogą być w swojej konstrukcji barwne albo monochromatyczne, ale z reguły większe powierzchnie znoszą więcej kolorów. W ogrodach można stosować „żywe” kontrasty, a największym wyzwaniem jest jasność – ciemność. Niezbędna jest także gra formami, i w tym celu można wykorzystać m.in.: jukki, różnorodne osty, czy kosaciec bródkowy. Tylko niewiele roślin, jak: bergenie, bodziszek korzeniasty czy akanty posiada duże tekstury, natomiast większość roślin ogrodu żwirowego charakteryzuje się dobrze podzielonymi kwiatami i małymi liśćmi.

Plany zestawienia roślin obejmują m.in. „Symfonię traw”. Ma ona wielkość 5×3 m, a lista roślin obejmuje: trzcinnik ostrokwiatowy ‘Karl Foerster’ (3 sztuki), chrobotkę trzcinnikowatą (2 sztuki), rdest (*Persicaria affinis* ‘Donald Lowndes’) (18 sztuk), perowską ‘Blue Spire’ (2 sztuki), pięciornik krzewiasty (1 sztuka), ostrogowiec czerwony ‘Coccineus’ (5 sztuk), tęgosz ‘Amazing Red’ (1 sztuka), zatrzian szerokolistny (3 sztuki). Dla mniejszych powierzchni stosować można niższe trawy. Wymieniony zestaw roślin może być stosowany w ogrodzie z glebami żyzniejszymi, nie tak suchymi. Plan zestawienia roślin „Jasność i elegancja” charakteryzuje się regularnym uporządkowaniem roślin i ścisłą strukturą, a także mocnymi kontrastami pomiędzy roślinami. Lista roślin obejmuje: tuję ‘Smaragd’ (5 sztuk), sosnę kosodrzewinę ‘Mini Mops’ (4 sztuki), irysy bródkowe (20 sztuk), lawendę *Lavandula stoechas* (12 sztuk), kosaciec bródkowy, biało obrzeżony (*Iris pallida* ‘Variegata’) (30 sztuk), lawendę wąskolistną (*L. angustifolia* ‘Hidcote Blue’ (15 sztuk), tymianek cytrynowy ‘Silver Queen’ (30 sztuk), goździk pierzasty ‘Maischnee’ (12 sztuk) i piwonie chińską (6 sztuk). Nasadzenie to wymaga opieki w celu usunięcia chwastów i zachowania elegancji nasadzeń.

Także nasadzenie roślin „Klasycznie a jednak nowocześnie” stanowi wielkość 5×3 m. Lista używanych roślin to: wysoki rozchodnik (*Sedum* ‘Herbstfreude’) (12 sztuk), kocimiętka groniasta ‘Superba’ (12 sztuk), perowskia (*P. atriplicifolia*) (3 sztuki), krwawnik wiązkwat ‘Coronation Gold’ (3 sztuki), kostrzewa ametystowa (20 sztuk), kostrzewa sina (8 sztuk). Nasadzenie to charakteryzuje się kwitnieniem od wiosny do jesieni. Odmienny jest charakter nasadzenia „Barwny trójdźwięk na wiosnę”. Składa się ono z półkrzewów, bylin, traw. Lista nasadzeń prezentuje się następująco: żarnowiec wczesny ‘Albus’ (*Cytisus x praecox* ‘Albus’) (1 sztuka), janowiec lidyjski (3 sztuki), kocimiętka (*Nepeta* ‘Six Hills Giant’), szalwia lekarska ‘Purpurascens’ (3 sztuki), rozchodnik wysoki (3 sztuki), czosnek aflatuneński (15 sztuk), żeleźniak bulwiasty ‘Amazone’. Opisany plan nasadzeń roślin odnosi się do powierzchni 3×3,5 m.

Charakterystyczne dla ogrodu żwirowego jest „Powiązanie tonów srebrzystych i niebieskich”. Plan powierzchni nasadzeń obejmuje wielkość 2×2 m. Do uprawianych roślin należą: mikołajek olbrzymi (3 sztuki), agapant ‘Iris’ (3 sztuki), jukka karolińska (1 sztuka), werbena patagońska (7 sztuk), rozchodnik wysoki ‘Purple Emperor’ (1 sztuka), czosnek główkowaty (8 sztuk), dziewanna olimpijska (1 sztuka). Efektowny wygląd w ogrodzie żwirowym należy do nasadzenia „Majestatyczna postać z asystą”. W tym przypadku dominuje postać miecznicy prążkowanej (*Sisyrinchium striatum*) (3 sztuki). Pozostałe rośliny to: fenkuł, czyli koper włoski (2 sztuki), wysoki rozchodnik ‘Herbstfreude’, złota lebidka *Origanum* ‘Norton Gold’, posłonek ‘Rhodanthe Carneum’ (4 sztuki), lawenda wąskolistna (1 sztuka), złocisty tymianek *Thymus* ‘Doone Valley’, a także arcydzięgiel litawor (1 sztuka).

W ogrodach żwirowych jako piękna uznawana jest „Uporządkowana różnorodność” obejmująca powierzchnię nasadzeń 3,5×3 m. Lista roślin: jukka (*Yucca gloriosa*) (1 sztuka), srebrzysty starzec (*Brachyglottis* ‘Sunshine’) (1 sztuka), wilczomlec niebieskawy (3 sztuki), mak wschodni (*Papaver orientale* ‘Juliane’) (1 sztuka), firletka krwista ‘Alba’ (10 egzemplarzy), bergenia (6 sztuk), chaber białawy (*Centaurea dealbata* ‘Stenbergii’) (3 sztuki), kocimiętka ‘Six Hills Giant’ (3 sztuki).

Przedostatnią częścią książki B. Hertle’a jest „Zakładanie i opieka nad ogrodem żwirowym”. W ujęciu autora motyczkowanie, grabienie, podlewanie, nawożenie należy do rzadkich działań w ogrodach żwirowych, bo rozwinięte ogrody wymagają niewiele opieki. Jest ona niezbędna tylko na początku rozwoju ogrodu żwirowego, kiedy potrzebne jest dokładne usunięcie chwastów korzeniowych. Niekiedy konieczna jest też wymiana ziemi i utworzenie odpowiedniego substratu dla roślin. Właściwe tworzenie ogrodu żwirowego obejmuje: zakup roślin, sporządzenie planu nasadzeń, prawidłowe zasadzenie roślin. Rabaty i ogrody żwirowe wymagają niewiele opieki – najważniejsze z nich to: usuwanie chwastów i niechcianych siewek, czy tworzenie warstwy okrywowej ze żwiru lub okruchów skalnych. Ważnym elementem są cięcia krzewów i półkrzewów.

Bardzo obszerna jest część „Rośliny dla ogrodu żwirowego”. Bogactwo stosowanych roślin jest ogromne, większe niż w innych tego typu opracowaniach. W ogrodach żwirowych akcenty wyznaczają rośliny drzewiaste. Autor wyróżnia: krzewy kwitnące latem, ekskluzywne małe drzewa i duże krzewy, zimozielone rośliny drzewiaste. Atrakcyjne i użyteczne są półkrzewy: srebrzyste, niebieskolistne i zielonoliściaste. Ogromna jest liczba zdolnych do przystosowania bylin: szlachetne osty, byliny z szarym ulistnieniem, sukkulenty, delikatne woalki kwiatów, krótko żyjące byliny na wizycie w rabacie, niskie byliny okrywowe, wytrwale kwitnące rośliny, rośliny kwitnące wiosną, rośliny kwitnące w okresie przed latem i w czasie lata, kwiaty kwitnące późnym latem i jesienią, rośliny kwitnące w zasięgu roślin drzewiastych.

Trawy odznaczają się lekkością i elegancją. Autor wyróżnia: delikatne piękności liściowe i uroczę łodygi kwiatowe oraz łodygi nasienne. W ogrodach duże znaczenie mają też rośliny cebulowe i bulwiaste: gatunki rosnące wysoko oraz niższe rośliny tworzące kolonie.

Podsumowując trzeba stwierdzić, że książka prof. Berndta Hertle’a „Wspaniałość kwiatów bez podlewania. Całoroczne atrakcyjne rabaty w warunkach upałów i suszy” stanowi znakomitą monografię o sztuce ogrodniczej w warunkach zmian klimatycznych i narastania wielu zagrożeń ekologicznych i zdrowotnych. W jego ujęciu najlepiej w tych warunkach sprawdza się ogród żwirowy. Autor, należący do najwybitniejszych znawców współczesnej problematyki ogrodniczej, proponuje zespół działań i wybór odpowiednich roślin, które umożliwią utrzymanie wspaniałych ogrodów, także we współczesnych warunkach przyrodniczych i społecznych. Charakteryzuje go ogromna wiedza ogrodnicza oraz jasność i przejrzystość wywodów naukowych. Rozważania teoretyczne połączone są ściśle z praktyką ogrodniczą, stąd warto by tę dobrze opracowaną książkę przetłumaczyć na język polski, aby uniknąć zagrożeń i utrzymywać ogrody bez nadmiernego zużycia zasobów naturalnych, zwłaszcza wody.

Eugeniusz Kośmicki (Poznań)

